

A kisebbségek helye a magyar nemzetfogalomban a 21. század elején

A 20. század folyamán – az 1918–1919. évi területi változásokkal, az 1920. évi trianoni békeszerződéssel – radikálisan megváltoztak a magyar nemzeti közösség államjogi, területi adottságai, ami szükségképpen a magyar nemzetfogalom tartalmi átalakulásában is tükröződött. A magyar nemzetfogalom értelmezésének 20. századi történelmében Szekfű Gyulától Bibó Istvánig, Babbitstól Illyés Gyuláig, Németh Lászlótól Szabó Dezsőig, Jászi Oszkártól Borsody Istvánig, Koós Károlytól, Esterházy Jánostól Balogh Edgárig, Major Nándorig, Fábry Zoltánig és a mai magyarországi, kisebbségi diaszpórávilág közszereplőit, minden értelmiségi csoport, szellemi és politikai irányzat, nemzeti közösség állást foglalt, értelmezni próbálva saját pozícióit, jelezve a lehetséges alternatívákat, kiutakat.¹

A magyar külpolitikai, nemzetpolitikai doktrínák stratégiai célkitűzései természetesen folyamatosan módosultak. A két világháború közt elsődleges célnak azt tekintették, hogy az első világháborús vereség nemzetpolitikai következményeit az ország fel tudja dolgozni, s képes legyen nemzetközi diplomáciai támogatást szerezni a magyar nemzeti érdekek érvényesítéséhez. A kül- és nemzetpolitikai célok már a két világháború közötti időszakon belül is az ország lehetőségeihez, a világpolitika adottságaihoz mérten alakultak és változtak. Az elveszített területek

¹ A nemzetfogalom irodalmából l. például Szekfű Gyula (szerk.): *Mi a magyar?* Budapest, 1939; Illyés Gyula: *Szellem és erőszak*, Budapest, 1978; Dénes Iván Zoltán: *Eltorzult magyar alkat: Bibó István vitája Németh Lászlóval és Szekfű Gyulával*. Budapest, 1999, Osiris; Egyed Péter: *A magyar nemzet mai körvonalai. Romániai Magyar Évkönyv 2000*. Temesvár – Kolozsvár, 2000, 33–44; Kis János: *Liberalizmus Magyarországon I–II. Élet és Irodalom* 2001. március 16, 23;

visszaszerzésére összpontosító korszak után, a második világháborút követően előbb a kisebbségi magyarok jogainak védelme volt rövid ideig a stratégiai cél.

A pártállami korszakban a szovjet táboron belül a kisebbségi kérdést szigorúan az egyes államok belügyeként kezelték. Ehhez a doktrínához Magyarországnak is alkalmazkodnia kellett, ami a 20. századi magyar–magyar szétfejlődési folyamatokban súlyos mentális, morális és politikai következményekkel járt. 1989 után a kisebbségi magyar közösségek autonómiatörekvéseinek támogatása, a magyar nemzeti közösségek fejlesztése és szabad kapcsolattartása került előtérbe Magyarország külpolitikájának nemzetpolitikai célkijelölésében. Ugyanakkor ennek elemei kormányról kormányra változtak, s a 21. század elején – néhány ígéretes kísérlet után – egymást kioltó, lecserélő programba torkolltak.² Ezzel együtt Magyarország és szomszédai egy részének uniós csatlakozásával a nemzetállami keretek közt feloldhatatlannak bizonyult magyar dilemma meghaladásának lehetősége is felmerült. A státustörvény tanulságait és az integráció esélyeit vizsgálva Kis János az integrálódó közép-európai tér új együttműködési dinamikájával írja le ezt a lehetőséget.³

Ezzel együtt az 1990–2006 közötti másfél évtizedben három–négy, egymástól elkülönülő szinten érdemi és jórészt eredményes munka folyt a magyar–magyar relációk kezelésével, tervezésével és fejlesztésével azonosított nemzetpolitika területén. A magyarországi és általában a magyar népesség demográfiai, egészségügyi fejlődésének prognosztizálásával, jövőtervezésével, az elöregedés, a migráció, a roma szegregáció és más negatív fejlődési tendenciák kezelésével kapcsolatban szintén átfogó felmérések, prognózisok és javaslatok láttak nap-

² A magyar külpolitika nemzetpolitikai céljainak alakulásáról I. Bárdi Nándor, Magyarics Tamás, Pritz Pál, Romsics Ignác irodalomjegyzékben feltüntetett monográfiáit, tanulmányait.

³ Kis János a nemzetállami keretek közt a kisebbségi magyarokkal kapcsolatos dilemmát így írta le: a határok megváltoztathatatlanságának elismerése együtt járt annak tudomásul vételével, hogy „a magyar kisebbségeket csak nyelvi és kulturális szálak – közjogi kapcsolatok nem – fűzhetik a magyar állampolgárokhoz”. A revíziós igények felvetése pedig „ábrándkergetés és katasztrófa politika” lett volna. A dilemma feloldására a szomszéd államok uniós tagsága kínál esélyt: „Ha a dolgok ebbe az irányba haladnak, akkor fontolóra lehet venni azt is, hogy a magyar állam különleges közjogi viszonyt létesítsen a kisebbségi helyzetű magyarokkal. [...] Semmi kétség, ez elvenne a szomszéd államok saját polgáraik fölötti, kizárólagos joghatóságából, márpedig abból önálló állam csak maga engedhet. Ez azonban nem jelenti, hogy ilyesmire egyáltalán nem gondolhatunk. Jelenti viszont, hogy efféle lépések nem születhetnek egyoldalú elhatározásból – a magyar állam és az érintett államok közti megállapodás útján kell végbemenniük.” Kis János: Liberalizmus Magyarországon II. i. m. <http://www.es.hu/pd/display.asp?channel=PUBLICISZTIKA0112&article=2003-0217-1406-31RPDE>

világot.⁴ A Nemzeti Digitális Adattár (NDA) program például a magyar nemzeti informatikai stratégia kialakítását jelentette.⁵ 2004-ben a magyar kulturális stratégiai tervező munka is elkezdődött. Sajnálatos módon a magyar kisebbségi és diaszpóravilágok kultúrájára vonatkozó elemzések, ajánlások nem épültek be a munkaanyagba. Pedig a nyitó rész egyértelműen hangsúlyozta: „Az EU-csatlakozás újrendezi a kapcsolatokat a Kárpát-medencében. Az új körülmények új megvilágításba helyezik a magyar és a szomszéd népek viszonyát: új típusú gondokat okozhatnak, de a harmonikusabb kulturális együttélés esélyeit is ígérik. Ugyanakkor javíthatják a határon inneni és túli magyarság kapcsolatait, erősíthetik a korszerű, európai távlatú „globális” magyar nemzettudatot. A magyar kulturális politika alaptétele, hogy nemcsak az ország, hanem a tágabb nemzet kultúrájára vonatkozik.”⁶ A kulturális stratégia 2004. júliusi munkaváltozatában azonban mindössze két általános bekezdés foglalkozott konkrétan a magyar kisebbségi és a diaszpórák közösségei kultúrájával.⁷ A stratégiai gondolkodás

⁴ Példaként említsük itt a Hablicsek László és Ferge Zsuzsa által vezetett kutatásokat és stratégiai munkákat, amelyek egy része az MTA Nemzeti Stratégiai Kutatási Programok keretében Glatz Ferenc irányításával folyt.

⁵ A tudásalapú társadalom lisszaboni stratégiájához kötődő magyarországi folyamatokról I. Bognár Vilmos – Fehér Zsuzsa – Varga Csaba (szerk.): *Mi a jövő? Tudástársadalom? Információs társadalom? Telekommunikációs társadalom? Kultúrtársadalom? Az információs társadalom és a magyar kezdeményezések, OMFB, ORTT, HÉA.* 1998, Stratégiai Kutató Intézet.

⁶ Magyar kulturális stratégia. Munkaanyag. 2004. július. http://iki.elte.hu/iki/konf/kult_strat.doc;

⁷ „A Kárpát-medencei magyarság helyzetét jelentősen átrendezi, hogy velünk együtt integrálódik az EU-ba a határon túli magyarok több csoportja (elsősorban Szlovákiában). Egyúttal megnő felelősségünk (és jó esetben lehetőségünk) az Unión kívül maradó magyarsággal kapcsolatban; ezzel a felelősséggel nagyrészt kulturális téren élhetünk. A diaszpóra, elsősorban a tengeren túli magyarság körében a fő gondok demográfiai természetűek. Az elöregedés és lélekszámcsökkenés következménye a harmadik generáció asszimilálódása, az anyanyelvhasználat csökkenése és elvesztése, továbbá számos nagy múltú egyházközség, kulturális intézmény és gyűjtemény elsovadása. A diaszpóra magyar intézeteinek támogatását rendszerszerűen kell erősíteni és megújítani. Ez az állami és civil szféra (beleértve az üzleti világot is) szerves együttműködését igényli. Fontos, hogy a magyar nyelvű internetoldalak elérhetőségét a világ magyarsága körében folyamatosan propagáljuk.” Uo.: A Bozóky András, majd Hiller István kezdeményezte munkálatok anyagaiból I. pl. A szabadság kultúrája. Milyen legyen a kulturális politika a 21. században? http://www.kulturpont.hu/letolt/kulturalis_kialtvany.doc; A Magyar Kulturális Stratégia nemzetközi vonatkozásai, http://www.kulturpont.hu/content.php?hle_id=9670. Hiller István 2006 decemberében új stratégiai anyagot mutatott be. Erről I. Varsányi Gyula: Új, konkrét kulturális stratégia, Népszabadság, 2006. december 14; Vö. A szabadság kultúrája – Magyar

legátfogóbb szintjét, a magyar társadalom, gazdaság, civil szektor fejlődési tendenciáit elemző átfogó kutatásokat és tervező munkát említhetjük, amely részben az Akadémián, részben különböző kormányzati és alapítványi programok által finanszírozott projektekhez kapcsolódva működött.⁸

A magyar nemzetfogalom immanens módon mindig magában foglalta az együvé tartozás tudatát, amely a rokoni, irodalmi, tudományos, mediális, turisztikai csatornák segítségével a pártállami évtizedekben elsősorban a nyelv- és nemzeti-ségfélést jelentette. Ez a „*titikos tudás*”, alternatív nemzeti világkép a magyar ellenzéki mozgalmaknak éppúgy fontos legitimációs tényezője volt, mint a magyar demokratikus fordulatot kikényszerítő politikai erőknek. Paradox módon Magyarország még a legsötétebb ötvenes években is be tudta tölteni a maga felemás anyaországszerepét, amit például – két egymástól távoli példázatot idehozva – a kádári hídszerep-politika részeredményei, az Illyés Gyula, majd Csoóri Sándor és a magyar néprajz, történetírás által képviselt magyar egyetemesség gondolat folyamatos jelenlétének határon túlról érkező folyamatos visszajelzési igazoltak, s ami az 1956-os forradalom határon túli magyar recepciójában is kimutatható.⁹

1. A nemzetállam politikai, jogi és kulturális dimenziói

Az európai, s különösen a kelet-közép-európai alkotmányos nemzetfogalmak többségében megkülönböztetett helye van a nemzet nyelvének és kultúrájának. A nemzetállam intézménye, a nemzetállam működése ebben az értelmezésben nemcsak a politikai, területi, hanem a nyelvi, kulturális szuverenitás kifejezője is.¹⁰ A klasszikus 20. századi nemzetállami Európa fontos jellemzője a szigorú európai

kulturális stratégia, 2006–2020, www.kultura.hu; A stratégiai munkálatokról l. Sebők Marcel: Szabadság, kultúra, stratégia, *Élet és Irodalom*, 2006. 03. 17. /www.es.hu/pd/display.asp?channel=AGORA0611&article=2006-0319-2107-12VSVR

⁸ L. pl. Varga Csaba – Tibori Tímea (szerk.): *A mai világ és a jövő forgatókönyvei. Nemzeti stratégia 2020-ig.* 1997, 1. HÉA Stratégiakutató Intézet, MTA Szociológiai Intézet, Magyar Kapu Alapítvány, Varga Csaba – Tibori Tímea (szerk.): *Magyar jövőképek, Nemzeti stratégia 2020-ig.* 2. 1998, HÉA Stratégiakutató Intézet, MTA Szociológiai Intézet, Magyar Kapu Alapítvány, Hegel–Fukuyama Társaság.

⁹ Bárdi Nándor: Tény és való. I. m. 993–100. Az Illyés–Csoóri-féle nemzetfelfogás kisebbségi magyar vonatkozásairól l. Görömbei András: „Az elveszített hazák csikorognak.” Csoóri Sándor a kisebbségi magyarságért. *Új Forrás*, 2000, 3. sz. Az 1956-os forradalom visszhangjáról, következményeiről l. pl. Szesztay Ádám (szerk.): *Együtt. Az 1956-os forradalom és a határon túli magyarok.* Budapest 2006, Lucidus.

¹⁰ Halász Iván: A nemzetfogalom nyelvi-kulturális elemei a kelet-közép-európai alkotmányokban. In Kántor Zoltán – Majtényi Balázs (szerk.): *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről.* Budapest, 2005, Rejtjel.

határrezsimek működése volt, amit alapvetően a vasfüggöny, a berlini fal létezése legitimált. A skandináv, Benelux integráció határnélküli gyakorlata inkább csak kivételnek számított. Jóllehet a nyugat-európai államok integrációs folyamata már az 1950-es években elkezdődött, a megállító, tiltó és kizáró jellegű államhatárok felszámolására csak a 20. század utolsó évtizedében került sor. A vasfüggönytől keletre eső államok a 2004–2007. évi uniós csatlakozásukkal egy időben kezdték el a politikai határaik felszámolását. A 20. századi államhatároknak, határrezsimeknek a magyar nemzeti közösségre gyakorolt hatásáról csupán egy-két újabb keletű kutatás eredményeiből kaphatunk szabatos képet, de nyomát a határrégiók mindkét oldalán ma is éppoly könnyű észrevenni, mint a közlekedési menetrendekben vagy éppen a magyar kultúra intézményrendszerének térszerkezetében.¹¹

A 19. század végi, 20. század eleji milliós nagyságrendű amerikai kivándorlás, a trianoni békeszerződés nyomán létrejött új államrend és az ennek következtében kialakult magyar kisebbségek, majd a revíziós külpolitika átmeneti sikerei, a második világháborús vereség és a párizsi békeszerződés, majd pedig az '56-os forradalom leverését követő menekült- és kivándorló hullámok a mindenkorai magyar nemzeti társadalomnak hozzávetőleg egyharmadát más államok polgáraiává tették. De míg a nemzeti összetartozás tudata a kisebbségi helyzetben élők többsége számára a negyedik-ötödik generációban is magától értetődő adottság, az amerikai, nyugat-európai s más tengerentúli diaszpórák közösségeinek már a második-harmadik nemzedéke is legfeljebb származási identitásán keresztül kötődik ősei, felmenői nemzetéhez.¹²

A szovjet típusú nemzetállami önkorlátozások helyett a nyitott, kezdeményező magyar külpolitika magától értetődően talált rá legfőbb feladataira: az euro-atlanti együttműködésre a nemzetfogalom kialakulásában az európai integrációs folyamat az 1989. évi fordulatok nyomán vált meghatározóvá, a szomszédság- és a kisebbségpolitika újragondolására. A magyar alkotmány a 6. 3. cikkelyben rögzített felelősségklauzulája a Magyar Köztársaság „*határain kívül élő magyarok sorsáért*” érzett felelősséget és „*a kisebbségi magyarok Magyarországgal való kapcsolatának*” ápolásához nyújtandó segítség elvét rögzítette.¹³ Ez az alkotmányos felelősség jelent meg

¹¹ Kovács Éva: Határmítoszok és helyi identitásnarratívák az osztrák–magyar határ mentén. *Replika*, 2002, 47–48. sz.; Uő: Határnarratívák mint identitásteremtő szövegek az osztrák–magyar határ menti falvakban. In: Bárdi Nándor (szerk.): *Globalizáció és nemzetépités*. Budapest, 1999.; Kuthy Áron – Nagy Vilmos (szerk.): *Határesetek. Magyarország perifériái*. Balassagyarmat, 2005, Ipoly Unió.

¹² Varga Imre: *Kisebbségből kisebbségbe. Beszélgetések áttelepült írakkal*. Szombathely, 1995.

¹³ Öllös László: A Magyar Köztársaság Alkotmánya és a határon túli magyarok. *Fundamentum*, 2006, 3. sz., 26–43.

a magyar külpolitikai tervezésben és cselekvésben az 1990 óta eltelt években és ezt a felelősséget szükséges érvényesíteni a külpolitikai stratégiai tervezésben is.

A nemzetpolitikai gondolkodásban mindig is kiemelten fontos szerepe volt a politikai konszenzus folyamatos újratermelésének. A magyarországi és szomszéd országai magyar pártpolitikai viszonyok történeti, szociológiai sajátosságai azonban ilyen nemzetpolitikai konszenzusnak a kialakítását általában csak az esetben tették lehetővé, ha a külső nyomás tényezői súlyos etnikai konfliktusok, negatív fejlemények miatt a közvélemény különböző pártállású részeiben egyforma reflexek alakultak ki. A magyar külpolitika az elmúlt években megtapasztalta ennek a reflexív, követő nemzetpolitikai stratégiának az előnyeit és a hátrányait is. A magyar külpolitikai stratégiai tervezésben nevesített szomszédságpolitikai, etnopolitikai érdekek segíthetnek a pártpolitikai szempontok közelítésében, de a pártközi kapcsolatokban is elvégzendő konszenzuskeresést aligha pótolhatják.

A magyar nemzetpolitikát természetesen sohasem lehetett (volna) kizárólag a kisebbségi és a diaszpóra-magyarsággal való kapcsolattartásra, a magyar identitás megőrzésének támogatására korlátozni. Egyrészt a nemzetpolitika az egész nemzeti közösség érdekeit, aktuális ideológiai, szellemi céljait szolgálja. Ennek megfelelően a magyar nemzetpolitikának a magyar állam területén élő magyarok éppúgy alanyai, tárgyai és kedvezményezettjei, mint az ország határain kívül élők. Ennek tudatosításában véleményem szerint paradox módon sokat segített a 2004. decemberi népszavazás-történet.

Ez a rendkívül disszonáns, minden oldalról pártpolitikai érdekek szerint kihasznált, s éppen ezért a kezdeményezésétől a lebonyolításáig, értelmezésétől a következmények feldolgozásáig sokféle felelőtlenességgel párosuló kettős állampolgársági népszavazás a legjobb elemzőket rádöbentette arra, milyen egyoldalú viszonyrendszerek mozgatták a magyar nemzetpolitikai folyamatokat. Talán ennek tudható be, hogy a „*felelős partnerség*”, a „*kölcsönös méltányosság*” fogalma vagy éppen a „*párhuzamos nemzetépítés*” koncepciója mintha az azóta eltelt években nagyobb teret kapott volna.¹⁴

Másrészt az identitás megőrzése, fejlesztése csupán az egyik feladata a nemzetpolitikának. Hiszen például a magyar kulturális, demográfiai, egészségügyi stb. stratégiai tervezésben szintén jelentős nemzetpolitikai feladatok jelölhetők ki, amelyek a magyar népesség demográfiai, egészségügyi, szociális helyzetének javítását, a magyar nyelv, kultúra, tudományosság, sport alapintézményeinek működtetését szintén értelmezhetővé teszik a nemzetpolitika feladatai között.

¹⁴ A kettős állampolgárságról rendezett népszavazás anyagait l. az MTA Kisebbségkutató Intézet honlapján kialakított dokumentációs portálon *A kettős állampolgárságról. Adatok, állásfoglalások, elemzések.* <http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu/>

A magyar külpolitikai gondolkodásban három szint különíthető el. A magyar állam gazdasági, társadalmi, kulturális stb. működőképességét, tekintélyét, a magyar állampolgárok jólétét és a kiegyensúlyozott regionális viszonyokat szolgáló kapcsolatépítő munka a pozitív szomszédságpolitika komplex feladatait jelenti. A magyarországi magyar és nem magyar nemzetiségi társadalmak harmonikus együttélésének, fentebb jelzett kettős identitásának külpolitikai vonatkozásaiban az érintett anyaországok, nemzetközi szervezetek cselekvő együttgondolkodásának, együttműködésének biztosítása nem azért fontos, hogy azzal egyfajta reciprocitás jöjjön létre, hanem mert a nemzetállami dilemma Kis János által leírt meghaladásához szükséges konszenzus ennek hiányában aligha biztosítható. S végül a kisebbségi magyarok és a diaszpóracsoportok közösségépítését, akadálytalan kapcsolattartását, identitásfejlődésük feltételeinek optimalizálását lehet az alapfeladatok közé sorolni.

2. A magyarországi kisebbségek helye a magyar nemzetfogalomban

Magyarország tizenhárom törvény által elismert kisebbségi közösségének tagjai túlnyomó többségükben magyar anyanyelvűek vagy magyarnyelv-domináns kétnyelvűek, ugyanakkor kulturális, származási, lokális vagy regionális azonoságtudatuk mentén kettős identitású személyeknek, csoportoknak számítanak. Azaz ők maguk egyszerre vallják magukat németnek és magyarnak, cigánynak és magyarnak stb. Hazájuknak magától értetődően Magyarországot tekintik, de különleges kapcsolatokra törekednek saját anyaállamukkal. Ezzel együtt gyakran kerülnek felemás helyzetbe, amikor a többségi magyar megítélés vagy a hivatalos magyar nemzetfogalom szűrőin kihullnak. Különösen a legnagyobb lélekszámú, rasszjegyei miatt a „látható kisebbség” kategóriájába tartozó, döntő többségében magyar anyanyelvű, magyar nyelven beszélő cigányság számára sérelmes a nemzeti közösségből való „kimaradásuk”. Az ő számukra ráadásul ezt a „nemzeti sérelmet” nem pótolja az anyaország gondoskodása.¹⁵

A magyar külpolitika a magyarországi kisebbségeknek ezeket és az ezekhez hasonló kulturális, nyelvi, identitáspolitikai, tipológiai sajátosságait eddig nem igazán tudta beépíteni a maga érvrendszerébe. Sok kritika éri a magyarországi kisebbségpolitikát, amit részben az magyaráz, hogy a magyar külpolitika nem használta ki a magyar önkormányzati modell kínálta kooperációs lehetőségeket. A folyamatos

¹⁵ Tóth, Ágnes (ed.): *National and Ethnic Minorities in Hungary, 1920–2001*. East European Monographs. No. DCXCVIII. Social Science Monographs. Highland Lakes, New Jersey, 2005, Boulder, Colorado, Atlantic Research and Publications; Bindorffer Györgyi: *Kettős identitás*. I. m.; Sisák Gábor (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.

finanszírozási, jogtechnikai problémák, a megoldatlan kisebbségi parlamenti képviselőlet miatt folyamatos mentegetőzésre, tűzoltásra és közbenjárásra kényszerül a kétoldalú kapcsolatokban. Ráadásul az a vád éri, hogy a kisebbségi önkormányzati rendszer afféle „bezzeggyerekként” és hivatkozási alapként valójában a kisebbségi magyarok pozícióinak javítását lett volna hivatott szolgálni.¹⁶

A kisebbségi önkormányzati rendszer az elmúlt évtizedben jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a kisebbségi szervezetek egyre intenzívebb és szervezettebb kapcsolatokat építenek ki az anyaországi szervezetekkel, intézményekkel, települési önkormányzatokkal. Az anyaországi támogatások fogadása és felhasználása közvetve a kisebbségek által lakott településeken is érezteti jótékony hatását.

3. Nemzetek, nemzetállamok, nemzeti közösségek Európában és az Európai Unióban

A nemzetfogalom polivalenciája, sokszínűsége ellenére a 21. század eleji európai nemzetek identitásában, önképében és önreflexióiban egyre inkább azonossá válik az adott állam területén élő személyek, csoportok állampolgári közössége és a többségi etnikum nyelvi-kulturális közössége. Ennek a tendenciának a felerősödéséhez az 1989 utáni kelet-európai államalapítások éppúgy hozzájárultak, mint az erőteljes 20. századi migrációs és asszimilációs folyamatok. Az „*Európa Erődítmény*” migrációt fékezni, visszatartani igyekvő stratégiai koncepció mára több ok miatt is egyértelműen tarthatatlanná vált. Ugyanakkor a 20. század során rengeteg konfliktust felhalmozó európai nemzetállamok kénytelenek saját területi integritásukat, politikai határaikat, korábban kizárólagosan állami (nemzeti) hatáskörbe tartozó kompetenciáikat újragondolni. Az európai integráció kezei közt nem mások ellenében, hanem az uniós közösség részeként újra kell értelmezniük, illetve egészen új alapokra kell helyezniük saját nemzeti és állami (nemzetállami) jövőképüket. Az EU alkotmányának elfogadása sok kérdésben hosszabb távon is eldöntheti azokat a kérdéseket, amelyek például éppen a frissen csatlakozó vagy a szerényebb gazdasági mutatókkal rendelkező tagállamok közvéleményében a „*kétsebességes Európa*” ötlete miatt az europesszimisták malmára hajtják a vizet.

A modern magyar nemzet fogalmi megragadhatóságára vonatkozó elképzelésekben, szakmai, politikai, érzelmi megközelítésekben jórészt szintén ezeket a szempontokat és tendenciákat szükséges figyelembe venni.¹⁷ Ugyanakkor feltét-

¹⁶ Majtényi Balázs: Mi lesz veled, „bezzeggyerek”? Változóban a kisebbségi jogi szabályozás, *Fundamentum*, 2005, 3. sz.

¹⁷ Kende Péter: A kelet-európai kism nemzetek nyomorúsága (Ezredvégi mérleg). In uő.: *A köztársaság törékeny rendje*. Budapest, 2000, Osiris; Szarka László: Elemzési szem-

lenül számolni kell a nemzetállami korszak és az uniós integráció által meghatározott jövő közti átmenet régi és új keletű konfliktusaival, dilemmáival. Ezzel együtt az európai integráció a maga gazdasági, politikai hajtómotorjaival valamennyi érintett állam politikai elitjével, s rajtuk keresztül a nemzeti társadalmak választóinak többségével el tudta fogadtatni az Európai Unió szükségességét, az integrációs folyamat folytathatóságát.¹⁸ Azt a feltételezést sem tekinthetjük azonban bizonyítottnak, hogy az európai integráció megerősíti a nemzetállamokat. Minden valószínűség szerint a jelenleg állami szintű képvisellel nem rendelkező kisebbségek helyzete rövid távon nem javul látványosan az európai integráció folyamatában.¹⁹

A kisebbségi népességgel és régiókkal rendelkező államok, köztük éppen a Magyarországgal szomszédos tagállamok közül Szlovákia és részben Románia továbbra is a központosító, asszimiláló nemzetállami logika életben tartásában érdekelt. Pozsonyban és Bukarestben a többségi politikai pártok felemásan viszonyulnak a decentralizációhoz és a regionalizációhoz – e tekintetben Magyarország is törölmetszett nemzetállamként viselkedik – és az annak etnikai következményeire építő kisebbségi autonómiaformákhoz. A kisebbségi kérdés kezelésében az autonómiaformákat választó államok gyakorlatának (pl. az olaszországi, moldáviai, finnországi, spanyolországi vagy éppen a szlovéniai, horvátországi, szerbiai modelleknek) elemzése azt mutatja, hogy azok vagy sajátos történeti különfejlődések következményei vagy szigethelyeztek, háborús, háború utáni konfliktusok megoldását szolgálták. A kelet-közép-európai kisebbségi autonómiaformák kialakításában eddig ezek a modellek legfeljebb politikai hivatkozásként voltak használhatók.²⁰

A kelet-közép-európai régió autonómiaformáinak sikere jórészt azon múlik, hogy az érintett államok és kisebbségek képesek lesznek-e a kölcsönös belátásra, sajátos vegyes modellek és működőképes jogi keretek kialakítására. Az EU keleti bővítési folyamatának eddigi tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a kisebbségi autonómiaigények terén a kedvező fordulatot az európai integráció csak közvetve segítheti elő. Az Unión belül láthatóan szintén hosszabb távon oldódhatnak a főbiák, mérséklődhet az elutasítás, módosulhat a szeparatizmussal azonosított autonómiák elvi megítélése, de nincs kizárva az új etnikai törésvonalak, szem-

pontok a 20. század végi magyar nemzetfogalomhoz. In uő.: *Kisebbségi léthelyzetek – közösségi alternatívák*. Budapest, 2004.

¹⁸ John O’Sullivan: A nemzetállam szerepe a kiterjesztett Európában. *Polgári Szemle*, 2005, 11. sz. <http://epa.oszk.hu/00800/00890/00010/article71.html>

¹⁹ Magyarics Tamás: A magyar külpolitika új helyzete. *Magyar Szemle* 2004, 9–10. sz. http://www.magyorszemle.hu/archivum/13_9-10/04magyar.htm

²⁰ Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*. LGI/ECMI Series on Ethnopolitics and Minority Issues. Budapest, 2002, Open Society Institute.

benállások megjelenése sem, különösen a migráns kisebbségi csoportok megerősödése, radikalizálódása miatt.

A birodalmi előzményekkel rendelkező államok és nemzetek területén lezajló decentralizációs és revolúciós folyamatok abban a tekintetben mindenesetre példaértékűek, hogy a korábbi konfliktuspotenciál az autonómiaformák bevezetését követően gyorsan csökkent. A brit, spanyol, olasz fejlődés különböző modelljei azt mutatják, hogy a megfelelő államjogi modellek megválasztása nemcsak a konfliktusok prevenciójában és felszámolásában, hanem az állam belső kohéziójának növelésében is számottevő tényező lehet.

4. A magyar nemzetfogalom és az EU

A magyar nemzetfogalom két-, illetve háromdimenziós olvasata sem Európában, sem az Európai Unióban nem tekinthető különlegesnek. Etnikai értelemben a szlovén, olasz, német, de a francia vagy akár a görög, szlovák nemzet hasonlóképpen rendelkezik a nemzetállamuk határai mentén, a szomszéd államokban kialakult kisebbségi közösségekkel és távoli diaszpóracsoportokkal. A felsorolt nemzetek ezt az alaphelyzetet igyekeznek saját nemzetkoncepciójukhoz igazítva kezelni, s általában a diaszpóra közösségekre érvényes eszközrendszert építették ki. Ez azt jelenti, hogy a külföldi nemzettársaik részére elsősorban a saját nemzetállam területén kínálnak különböző kedvezményeket, jogosítványokat, s eleve lemondanak arról, vagy csak a kulturális területre korlátozott módon kívánnak hozzájárulni a kisebbségek szülőföldi önszerveződéséhez, nemzeti életéhez.²¹

Mínthogy a klasszikus nemzetpolitikai feladatok körét az európai integráció, az EU- és a NATO-dimenzió, a két integrációban való részvétel több szempontból is új feltételrendszerbe helyezte, a magyar nemzetfogalom operacionalizálható nyitott kérdéseit szükségképpen ebben az új kontextusban érdemes vizsgálni. Némi túlzással azt is mondhatjuk, hogy azért, mert az integrációs politika követelményei néhány alapkérdésben felülírják a magyar nemzetpolitika korábbi jogvédő, támogató, főként bilaterális szinteken kezdeményező gyakorlatát, a jövőre nézve a fogalmi elemzésbe feltétlenül be kell vonni az integrált tér és a szabad lakó- és munkahely-, iskolaválasztás kínálta lehetőségeket, várható fejleményeket.

Az Európai Unió keretei közt és annak szomszédságában az integrált európai gazdasági, kulturális térben Magyarország a többi uniós nemzettel azonos jogokkal rendelkezik. A határain kívül, de az Unión belül élő kisebbségi magyarokkal is a kapcsolattartás új minősége alakítható ki, amelyet a teljes akadálymentesség

²¹ Halász Iván: A határon túli nemzettársakról való gondoskodás modelljei Kelet-Közép-Európában. In Halász Iván – Majtényi Balázs – Szarka László (szerk.): *Ami összeköt? Státustörvények közel s távol*. Budapest, 2004, Gondolat, 42–75.

jellemez: lehetővé válik a szabad iskola-, munka- és lakóhelyválasztás, ami az állampolgársági jogok közül immár csupán a politikai (parlamentari) választói jogok köréből zárja ki a magyar állampolgársággal nem rendelkező uniós kisebbségi és diaszpóra magyarokat. A határok elválasztó jellegének megszűntetése a szomszédos nemzetekkel fenntartott kapcsolatok szükségszerű újraértelmezését, a kapcsolatok intenzív fejlesztését teszi szükségessé, ami a nemzetpolitika kisebbségi magyarokkal kapcsolatos feladataiban az ésszerű együttműködés korábban nem remélt lehetőségeit nyitja meg. Ezek folyamatos bővítése a kulturális, oktatási, mediális, egyházi, tudományos, civil, önkormányzati stb. szférákban tervezhető, programokba önthető, intézményesíthető feladata lesz a magyar kulturális, oktatási és külpolitikának.²²

A 21. századi magyar nemzetfogalom egyik alaptényezőjét változatlanul a magyar állam intézményrendszere, az állam területén élő polgárok közössége, önkormányzati és civil szervezeteinek működése jelenti. A nemzetfogalom másik dimenzióját a magyar nyelv és kultúra közössége jelenti, amelybe a magyarországi kisebbségek a maguk kettős-többses kötődése révén – saját szabad döntésük alapján – éppúgy beletartozhatnak, mint a szomszéd országokban diaszpóra helyzetben élő magyarok. A nemzetfogalom alapvető változását tehát elsősorban nem a területi, kulturális vagy a politikai kompetenciák kiterjesztése jelenti, hanem az integrálódó európai térben kínálkozó kapcsolattartási, intézményi, gazdasági, munka-erőpiaci stb. lehetőségek és az azok által kialakuló új tendenciák, új kötődések, újfajta migráns, transznacionális magatartásformák beemelése a nemzeti hálózatok működtetésébe.

5. Az európai nemzetfogalmak változásai

A posztmodern állam vélhetően, láthatóan egyre kevésbé lesz képes a 19–20. századi értelemben vett nemzeti közösségek látszatának fenntartására. Ebben az interpretációs keretben az etnocentrizmus utóvédharcai ezeket a folyamatokat tovább gyorsíthatják, s így az etnicitás tárgykörébe sorolható jelenségek egyre inkább szubnacionális szintre kerülnek.²³ Liberális gondolkodók egész sora a politikai nemzet konstrukcióját az etnikai, kulturális értékek mentén szerveződő nemzetkonstrukciónál eleve magasabb rendűnek tekintve azt feltételezik, hogy az alkotmányos patriotizmus etnikai szempontból neutrális értékrendszere képes lehet pótolni a kulturális nemzet általuk premodernnek tekintett közösségi formáinak a kohéziós erejét.²⁴

²² Nagy Boldizsár: A szuverén határai. *Fundamentum*, 2003, 2. sz.

²³ Losonc Alpár: A nemzet mint értelmezés. I. m. 121.

²⁴ Magyarországon ezek a viták a Csepeli György kutatásaiban, tanulmányaiban megfogalmazódott tézisek körül bontakoztak ki a legmarkánsabban, 1989 előtt az *Új For-*

Ezzel szemben a nyelvhez, kommunikációhoz, történeti hagyományokhoz kötődő kultúrának, valamint a kultúrának mint szociológiailag is értelmezhető csoportszervező, intézményfenntartó elvnek a térhódítása, a kulturális jogok politikai megerősödése ugyancsak megkerülhetetlen fejlemény. Részben mint az ipari, informatikai, környezeti stb. globalizációs tendenciák ellenhatása, részben pedig az európai nemzeteknek mint értékteremtő, értékhordozó és értékőrző közösségnek az önvédelmi reflexe. Az európai együttműködés konzervatív értékek mentén való illetén célkijelölése több elemző szerint a „nemzeti”-nek, a „nemzeti elv”-nek, a nemzetállamnak a reneszánszát eredményezheti.²⁵

Az integrálódó európai tér, a globalizálódó világ, az informatikai forradalom, az értékválság és értékluralizmus, a migráció és a bezárkózás ellentmondásos folyamatai és jelenségei közepette az európai nemzetek látszólagos belső békéje, kiegyensúlyozottsága mögött máris rengeteg a bizonytalanság és a változás. A világméretben, de még az európai nemzeti közösségeken belül is jelenlévő hatalmas szociális távolságok, a megtermelt javaknak milliárdokat sújtó egyenlőtlen elosztási mechanizmusai, a világméretű járványok, éhínségek tartósan nehezen visszafogható ellenhatásai egyszerre kiáltanak globális megoldásért és a saját nemzeti közösségeink megvédéséért, sürgetve a feszültségek mielőbbi feloldását, a fenntartható fejlődés feltételeinek biztosítását.

6. A 20. század végi magyar kisebbségpolitikai alternatívák

Az 1990. évi parlamenti választásokon indult magyar politikai pártok kivétel nélkül mind egyetértettek abban, hogy a magyar kisebbségek számára a területi autonómia valamilyen formája biztosíthatná az optimális feltételeket. Ennek érdekében a magyar kormánynak az Antall-doktrína jegyében igyekezett támogatni minden olyan kisebbségi magyar elképzelést, amely az önkormányzati jogok fejlesztésében, az autonómiaformák kialakításában jelölte meg legfontosabb politikai célját. Az 1990-es évek elején a kárpátaljai, vajdasági, szlovákiai autonómiamozgalmak és programok többségi elutasítása és kriminalizálása vagy éppen csak agyonhallgatása kapcsán bebizonyosodott, hogy a szomszéd államok – Szlovénia, majd Horvátország és újabban részben Szerbia kivételével – nem

rás nemzetvitájában, 1989 után pedig Csepeli György: Nemzet által homályosan című munkájával kapcsolatosan.

²⁵ Erre vonatkozóan l. a *Regio* 2002. 4. számának elemzéseit: pl. Losonc Alpár: A nemzet mint értelmezés. www.losonc_lapar_nemzet_mint_ertelmezes_regio_2002_4.pdf; Bakk Miklós: A nemzet és a modernitás nyelve. www.bakk-miklos_a_nemzet_es_a_modernitas_nyelve_regio_2002_4pdf

hajlandók elfogadni a nemzeti autonómiaformákat a kisebbségi kérdés rendezésének zsinórmértékeként.

Az Antall- és a Horn-kormány ezért kereste azokat a szomszédságpolitikai eszközöket, amelyek előkészíthették volna az államközi kétoldalú együttműködést a kisebbségpolitika terén, s ezzel mintegy nemzetközi háttérrel biztosíthattak volna a belső kisebbségi politikai küzdelmeknek. Az európai integrációs törekvéseknek való megfelelés szándéka mellett jórészt ezt a célt szolgálták azok az alapszerződések, amelyek Ukrajnával, Szlovákiával és Romániával a területi status quo, a határok kölcsönös elismerésének megerősítése mellett a kisebbségi jogvédelem nemzetközi ajánlásait, köztük az ET 1201-es autonómiaajánlását is becsempészték az alapszerződések szövegébe.²⁶

Mindez természetesen igen csekély mozgásteret nyitott a kisebbségi autonómiapolitikanak, hiszen a régió államainak centralizált modelljei, a többségi társadalmak kisebbségi főbiái, a nacionalizmus államnemzeti fedezete eleve reménytelenné tette az értelmes köz- és párbeszédet az autonómiák hasznáról. S jóllehet az első kudarcok politikai feldolgozása elmaradt, a politológiai elemzések hosszú sora mutatott rá az önkormányzatiság román, szerb, ukrán, szlovák politikai közgondolkodásban kimutatható előzménytelenségére, hagyománytalanságára, illetve az autonómiafogalomhoz kötődő főbiákra, amelyek a kérdés antidemokratikus válaszreakcióit kiváltották. Emellett elmélyült elemzések tárták fel a kisebbségi magyar politikum hiányosságait, tévedéseit, elhibázott feltevéseit, rosszul megválasztott stratégiai döntéseit, taktikai lépéseit.²⁷

A negatív tapasztalatok begyűjtésével párhuzamosan elkezdődött a magyar–magyar kapcsolatok intézményesítése, amely egyszerre szolgálta a kialakuló nemzeti kulturális hálózatok fenntartását, politikai megerősítését, a folyamatos párbeszédet, a magyar nemzeti egyeztető fórumok kialakítását és a magyar nemzeti érdekek fokozatos tisztázását, a kapcsolatokban rejlő politikai lehetőségek feltárását. Ez az egyeztető folyamat vezetett el a státustörvény megalkotásához, a különleges magyar–magyar kapcsolatrendszer jogi intézményesítéséhez.²⁸

²⁶ Györi Szabó Róbert: A parlamenti pártok és az alapszerződések. *Magyar Kisebbség*, 2000, 4. sz.; Gál Kinga: *Bilateral Treaties in Central and Eastern Europe: A New Framework of International Minority Protection?* Flensburg, 1999, Working Paper 4., ECMI.

²⁷ Gerencsér Balázs – Juhász Albin: *A kisebbségi autonómia (működő modellek, magyar elképzelések)*. Budapest, 2001.; Ríz Ádám: A kisebbségi magyar autonómia-konceptiók összehasonlítása. *Korunk*, 2000, 1. sz.; Gál Kinga (ed.) *Minority Governance*. I. m.; Törzsök Erika: A kelet-közép-európai régió demokratizálódásának esélyei és az autonómiatörekvések. In uő.: *Kisebbségek változó világban*. Kolozsvár, 2003, 83–89.

²⁸ Kántor Zoltán: A státustörvény és nemzetpolitika. Elméleti szempontok. In uő.: *Státustörvény. Előzmények és következmények*. Budapest, 2002, Teleki László Alapítvány, 18–28.

Ezzel párhuzamosan a magyar kisebbségek kettős kötődésének jó példázataként előbb Romániában, majd Szlovákiában és Szerbiában is a magyar pártok sikeres választási szereplésük révén részesei lettek a központi kormányzatoknak, s ezzel elkezdődött annak a konzociális modellnek a kialakítása, amely Duray Miklós által az 1990-es évtized elején megfogalmazott társnemzeti törekvések kifejezőjévé vált. Az MKP ügyvezető elnökhelyettese, korábban az Együttélés Politikai Mozgalom elnöke a kisebbségi magyar nemzetépítés céljaként kezdettől fogva a területi autonómia valamilyen formáját tekintette. Az önkormányzó kisebbségi közösség felfogása szerint megteremthetné az alapját annak, hogy az etnokratikus nemzetállam etnopolitikai értelemben is demokratikus nemzetállammá váljék, s ily módon a többség és a kisebbségi közösségek partneri, társnemzeti viszonyokat alakíthatnának ki.²⁹

Más kérdés, hogy a jelenlegi bipoláris, antagonisztikus magyar nemzetstratégiai közbeszédben a nemzeti reintegrációt rövid távú politikai folyamatként elképzelő politikusok, köztük a kérdéssel legelmélyültebben foglalkozó Duray Miklós, ezt a lehetőséget mint a magyar nemzet politikai mozgásterének lehetséges meghosszabbítását képzelik el, mások egy összetett és bonyolult egyeztetési folyamatban létrejövő köztes pozíció kialakítását remélik tőle. A legvalószínűbbnek azonban az a fajta autonómiapolitikai forgatókönyv látszik, amely egy adott állam központi kormánya részére nagyobb beleszólási és ellenőrzési jogokat kínál majd. A magyar kormány számára tisztább partneri és kedvezőbb identitáspolitikai viszonyokat teremthetne a kisebbségi magyar autonómia intézményrendszere. A kisebbségi magyar közösségek számára pedig a saját felelősség és a tudatos, vállalt közösségépítés kötelezettségeit, illetve lehetőségeit jelenthetné az önkormányzati modell megvalósulása.

A magyar kisebbségpolitikának ez a programmatikus és pragmatikus szinkretizmusa – a nemzeti keretek politikai újratemtése és az állami keretek közt megtalált együttműködési lehetőségek párhuzamos kihasználása – jellemezte a 20. század végi magyar nemzetpolitikát. A mindvégig alkotmányos, békés, megállapodás- és konszenzusorientált etnopolitikai törekvések a legnagyobb sikereket paradox módon nem elsősorban a Magyarországgal való együttműködésben, hanem a szomszéd országok többségi pártjaival közös kormányalakításokban és kormányzati tevékenységében érték el. Aligha vitatható azonban, hogy Magyarország intenzív kisebbségpolitikai közreműködése közrejátszott a kisebbségi magyar politikai pártok felértékelődésében, egyszersmind abban is, hogy a román, szlovák, szerb demokratikus pártok már nem tartottak attól, hogy a magyar koalíciós partnerek választása veszélybe sodorhatná szuverenitásukat vagy akár csak politikai népszerűségüket. Mindebben – a szomszéd országai elutasítások, magyarországi és kisebbségi magyar fenntartások, kritikák ellenére – alapvetően

²⁹ Duray Miklós: Az elnyomott kisebbségből legyen társnemzet. In *Magyarok Csehszlovákiában/Szlovákiában 1918–1992*. Pozsony, 1993.

pozitív szerepet játszottak az alapszerződések. Magyarország etnopolitikai presztízsét pedig érezhetően megerősítette az Európai Unióba való belépés, a délszláv konfliktusok kezelésében játszott közvetítő és kezdeményező szerep.

A kisebbségi magyar pártok – szakítva az „örök kisebbségi ellenzékiesség” meddő pozícióival – viszonylag gyorsan beletanultak a kormányzati felelősség szerepkörébe. Ez az új többlettudás remélhetően hosszabb időn keresztül kama-toztatható lesz a magyar külpolitikai szomszédsági, kisebbség- és entopolitikai törekvéseiben, kapcsolatépítő programjaiban. A kisebbségi magyar parlamenti politikai pártoknak ezt a folyamatos, magas szintű konzultációs, kritikai és kezdeményező szerepe fokozatosan intézményesülhet a parlamenti, regionális együttműködési formák keretei közt, természetesen bevonva ez utóbbi formákba a magyarországi kisebbségek képviselőit is.

7. A 21. század eleji magyar nemzet fogalmi és politikai repertoárja

Alig több mint másfél évtized alatt a magyar nemzetpolitika igen hosszú utat tett meg saját céljai, érdekei, lehetőségei tisztázásában. A nemzetfogalomban ki-mutatható tisztázatlanságok, értelmezési, pártpolitikai viták miatt nem sikerült közös nevezőre jutni sem az alapszerződésekben kodifikált kisebbségi vonatkozású rendelkezések közös érvényesítésében, sem a státustörvény ésszerű, szomszéd államokkal egyeztetett továbbfejlesztésében, sem a határ menti régiók fejlesztését szorgalmazó új programok céljaiban, prioritásaiban. Mint ahogy jórészt a magyar parlamenti pártok és határon túli híveik, illetve a magyar kormányok egymásra licitáló magatartása miatt nem vált részévé a magyar kulturális stratégiának a magyar kultúra intézményrendszerének integrált fejlesztési programja, amely a külső és a mozgósítható nemzetközi erőforrásokat figyelembe véve a magyar költségvetésből nyújtható résztámogatások rendjét stratégiai megfontolásokhoz igazította volna.³⁰

A hivatalos Magyarország a maga remélhetően ideiglenesen megtorpant modernizációs lendületével, az érzelmi beszédmódot kritikus helyzetekben kimért tónusú, technokrata stílusra felcserélő kommunikációjával lépten-nyomon a kisebbségi magyar közösségek fenntartásaiba, nemtetszésébe ütközik. A kisebbségi magyar elitek egyszerre profitálnak a Magyarországgal szemben is elvégezhető öndefiníciós teljesítményből, miközben a magyarországi kapcsolatrendszer-eik működési zavarai könnyen veszélybe sodorhatják eddigi kijárói érdemeivel megerősített otthoni pozícióikat. A magyarországi és a kisebbségi magyar civil szféra egyre több alkalommal tudatosan próbálja megkerülni a kormányzati és

³⁰ Bárdi Nándor: A szükség mint esély – Lehetséges-e a magyarságpolitikát szakágazat-ként elgondolni? *Kommentár*, 2006, 5–6. sz.

pártpolitikai pályolgotást, aminek persze szűkös pénzügyi lehetőségeik szigorú korlátokat szabnak.

A magyar–magyar reláció egyik legizgalmasabb fejleményét kétségkívül a koalíciós kormányzati tapasztalatok kisebbségi magyar társadalmakban való lecsapódása jelenti. A tapasztalatok minden ambivalenciája ellenére a koalíciós évek idején tompult a magyarellenesség mind a három országban, a magyar miniszterek és más országos, regionális, helyi pozícióba bejutott magyar politikusok, szakértők megtapasztalták saját országuk lehetőségeit, felelősebbekké váltak, s a kettős identitásként emlegetett azonosságtudat esetenként politikai programmá kezdett válni.³¹ Ez a változás a felelős magyarországi kormányzati tényezőktől és pártpolitikusoktól egyaránt sok tekintetben új megközelítést, új magatartást igényel.³²

Jól látszanak azok a hiányok, rések, amelyek a magyar kisebbségpolitika és a kulturális szférát, intézményrendszert működtető, alapvetően civil szféra között megmutatkoznak. Sem a HTMH, sem a MÁÉRT, sem pedig a magyarországi tárcaszintű főosztályi rendszer nem volt képes felülni az 1989 után kialakult pártpolitikai mozgásteret. Az alapvetően a kisebbségi magyar pártok által dominált, de jórészt magára hagyatott civil szféra fejlesztési, támogatási igényeiről így nem a szakmák, hanem a politikai „kijáró emberek” döntöttek mindkét oldalon. Minden jóhiszeműségük ellenére, a különben is szűkös finanszírozási lehetőségek mellett a politikailag kifizetődőbb, egyszeri nagy és szimbolikus beruházásokat támogatták. Ugyanők nem voltak érdekeltek a rendszer működési zavarainak feltárásában, sőt többször is előfordult, hogy a működésképtelenség tartósításához fűződött érdekük, mert azt pártpolitikai érdeke mentén magyarországi szövetségesükkel együtt a kormányzó pártokkal szembeni érvelésben fel tudták használni.³³

³¹ Bugár Béla: *Olyan országban élek...* Pozsony, 2005, Kalligram Kiadó.

³² A legszelídebb magyarországi vendégről is hamar kiderülhet, hogy minden empátiája ellenére posztkolonialis attitűdök bukkannak fel megnyilatkozásaiban, amikor például ünnepi szónokként, delegációvezetőként az anyanyelvi közegtől felbátorodva sajátjaként kezeli az éppen meglátogatott falut, templomot vagy saját útitervéhez igazítja a székelőföldi szavalóverseny programját.

³³ A jószándék és felületesség, a kijárás és klientúraépítés, a rutin és experimentum sajátos vegyületeit előállító magyarországi támogatáspolitikai ambivalens következményei miatt maguk a kliensek sem hullattak könnyeket a magyarországi közalapítványi rendszer felszámolása miatt. A felemás működés kritikai visszhangjából l. Hajdú-Farkas Zoltán: *Nobile officium, Korunk*, 1999, 2. sz. www.hhrf.org/korunk/9902/02k16.htm. Hasonló ambivalenciák még a leginkább integráltak tűnő szépirodalomban is előfordulnak. Erdélyi vonatkozásaira l. Boka László: *Szerepek és zavarok, Korunk*, 2007, 4. sz. www.korunk.org/oldal.php?ev=2007&honap=4&cikk=2762

A többségi demokratikus pártokkal kialakított koalíciós együttműködés és az általa működtetett konzociációs modell önmagában láthatóan kevésnek bizonyult a magyar kisebbségek társnemzeti státusának kialakítására. Mégis fontossá válhat, ha a kisebbségi magyar közösségek közjogi státusába megfelelő és sikeres törvényhozói munka segítségével tartósan beépülhetnek a végrehajtó hatalomban való részesedés jogosítványai. Erre, ilyen irányú elmozdulásra eddig egyetlen szomszéd országban sincs példa, s ezzel a feladattal Magyarország sem tud saját kisebbségei esetében megbirkózni. Az uniós bővítés által fokozatosan kiépülő kelet-közép-európai integrált térben a nemzetállami határok megállító, ellenőrző szerepe megszűnik. A magyar kulturális nemzeti közösség határokkal meghatározott alkotóelemei szükségképpen új viszonyok, minőségükben új kapcsolatrendszerek kialakítását feltételezi. A határon túli magyar politika kormányzati újragondolásának intézményi átalakítással egybekötött 2005–2006. évi periódusában elnehezült, részben ellehetetlenült a konszenzuseresés lehetősége az új súlypontok, új célok kijelölésében. Pedig a Szülőföld Program első vázlataira viszonylag gyorsan és rugalmasan át lehetett volna hangszerelni a kapcsolattartás és támogatáspolitikai előzményeit és intézményeit.³⁴

A 2006. évi választások nyomán nemzetpolitikai megközelítésben is új helyzetben, a tartósan rendezetlen, tisztázatlan fogalmi, intézményi viszonyok, kapcsolatok közt a második Gyurcsány-kormány erőteljes reformlépésekre szánta el magát. Ennek a stratégiai jelentőségűnek mondott váltásnak a lehetőségeit ma még nehéz előre látni. A fejlesztési logika megjelenése kétségkívül időszerrű módosítás volt a magyar–magyar kapcsolatokban. Mindazonáltal a magyar

³⁴ A Szlovákia, Szlovénia, Románia és Ukrajna gazdasági helyzetét, a regionális fejlesztési lehetőségeket felmérő elemzés kiindulópontjaként a szerzők a következő hipotézist fogalmazták meg: „Az Európai Unió 2007 utáni kohéziós politikával kapcsolatos, alakuló tervei kiemelt figyelmet fordítanak a határokon átvéelő együttműködés erősítésének. [...] a program célja olyan fejlesztési koncepció, illetve stratégia kidolgozása, mely élni kíván a határokon átnyúló regionális együttműködés lehetőségeivel azokban a közép-kelet-európai országokban, ahol magyarok élnek az adott régiókban. Ennek érdekében abból indulunk ki, hogy nem a régiókat kell etnicizálni, hanem az etnikumokat regionalizálni; a határon túli magyar kisebbségek helyzete a többség nélkül nem megoldható. A határokon túli magyarság gazdasági és társadalmi szerepvállalását célzó új fejlesztési politika kidolgozásához megvizsgáltuk, illetve áttekintettük a nemzetközi fejlesztési és regionális támogatási politikákat (Nagy-Britannia, Amerikai Egyesült Államok, Olaszország és az Európai Unió fejlesztési és regionális eszközrendszerét, illetve támogatáspolitikáját), hogy az új helyzetben ezek adaptálható elemeit ebben a térségben is alkalmazni lehessen.” Törzsök Erika (szerk.): *Szülőföld Program. A határokon túli (Kárpát-medencében élő) magyarság gazdasági alapjainak és társadalmi kohéziójának támogatását célzó lépések előkészítése, valamint ezek lehetséges kapcsolódási pontjainak bemutatása.* <http://www.eokik.hu/publikaciok/publikaciok.html>

kormányzati részfelelősség speciális határon túli magyar vonzatait aligha lehet feszültségek nélkül, kizárólag a versenyszférára jellemző módszerekkel kezelni.

A külpolitikai stratégia nemzetpolitikai szegmensében az elmúlt közel két évtized tapasztalatai alapján valószínűleg olyan vegyes, hibrid modell kialakulásában kell még jó ideig gondolkodni, amely a nemzeti és regionális fejlesztési programok filozófiájából minél többet megpróbál adaptálni, hasznosítani. Mindeközben a kulturális, oktatási, egyházi, civil-, szórványszféra – fejlesztési megközelítésben eleve esélytelen, forrásfüggő – szegmenseit racionális – az érintett állam rendszeres költségvetési hozzájárulásával is számoló – támogatási rendszerekben lehet hatékonyan ösztönözni. A mostani magyarországi nemzetpolitikai reformtervek kisebbségi magyar részről kezdeményezett korrekciós manővereinek iránya azt jelzi, hogy a kinti magyar világ rendelkezik már elegendő érdekérvényesítő képességgel ahhoz, hogy saját érdekeit az ilyen kiélezett helyzetekben is érvényesíteni tudja.

8. A magyar nemzetpolitika külpolitikai prioritásai

Kisebbség- vagy nemzetpolitikai, etnopolitikai és identitáspolitikai megközelítésben a magyar külpolitika a magyar nemzeti közösség nyelvi, kulturális, demográfiai, gazdasági bázisának és potenciájának megőrzését, megerősítését szolgálja, ami optimális esetben azt eredményezheti, hogy a nemzetfogalom reális és választható közösségi formákat jelenthet. Ez a magyarországi állampolgári közösségen belül és kívül, a magyarországi állami keretek mellett a magyarországi kisebbségek és a kisebbségi magyarok számára egyaránt lehetőséget kínál a párhuzamos nemzetépítésre. A kisebbségi nemzeti közösségek tagjai egyenként és közösségük keretei közt is részesei lehetnek a többségi–kisebbségi, magyar–magyar együttműködés révén kialakítható kulturális, regionális nemzetközösségi társulásnak, amely a legközelebbi és legszorosabb kulturális nemzeti kapcsolat-hálót jelenti.

A magyar külpolitika legfőbb nemzetpolitikai törekvéseiben ez a potenciális regionális nemzeti társulás kaphat fontos szerepet. Az ehhez szükséges megegyezéssel szomszédságpolitikai háttér biztosítása mellett olyan átfogó szerződéses rendszer kialakítására lenne szükség, amely nagyobb migrációs mozgások nélkül a magyar anyanyelvű és magyar (vagy magyarpárú kettős) identitású népesség minden regionális közössége számára lehetővé teszi a nyelvváltás és a kulturális értékvesztés megelőzését. Az így felfogott, regionalizált (regionális) nemzeti közösség (nemzetközösség) a szomszéd országokkal való egyeztetések és megállapodások rendszerének közbeiktatásával biztosíthatja a magyar anyanyelvi, kulturális, oktatási, mediális stb. javakhoz való egyenlő hozzáférést, a kisebbségi közösségek teljes jogú részvételét a magyar kulturális, oktatási, tudományos al-

rendszerekben. Ugyanakkor súlyos arány- és szereptévesztések származhatnak abból, ha a magyar közvélemény, közgondolkodás, a kormány vagy bármely közszereplő abból a hibás feltevésből indul ki, hogy a 21. század eleji magyarországi és szomszéd országai magyar közösségek képesek bármilyen formában visszaállítani a nemzeti közösség 1918 előtti politikai, területi integritását. Mindezt a kisebbségi magyar közösségek felelős tényezőinek többsége már tisztán érzi és látja, de az elmúlt 17 évben kialakult függő helyzetükben nem képesek azt a magyar nemzetpolitikai diskurzusokban érvényesíteni.

A magyar nemzetpolitika lehetséges prioritásrendszerét a fenti koordináták és kérdések mentén a következőképpen írhatjuk le. A korszerű magyar nemzetfogalom befogadó és integratív kulturális közösség, amelynek továbbra is központi eleme Magyarország. Magyarország nélkül, a magyarországi állampolgári közösség kezdeményező, kapcsolattartó, támogató stb. nemzetpolitikai szerepe nélkül a magyar kulturális nemzeti közösség működésképtelen. Ez azonban nem jelenti, nem jelentheti azt, hogy a kisebbségi és a diaszpóra magyar közösségeinek nemzetpolitikai helyét kizárólag a Magyarországhoz, a magyar politikai tényezőkhöz való viszonya határozza meg.

A Magyar Köztársaság területén élő állampolgárok közössége – beleértve a kisebbségeket, bevándorlókat – jelenti a magyar nemzeti közösségnek az Unión belül is fontos szerepet játszó nemzetállami dimenzióját. Különösen nagy súlyt kell fektetni a jövőben a magyar anyanyelvű és az oláh, beás, kalderás stb. cigány közösségek társadalmi integrációjára.

Ez a magyarországi állampolgári közösség ugyanakkor a maga regionális, etnikai tagoltságában – az Unió államhatárokat relativizáló, a regionális entitásokat, identitásokat támogató, erősítő adottságaira, lehetőségeire építve – tudatos együttműködésre, regionális kapcsolódásokra, integrációkra törekszik a szomszéd országok hasonló adottságú, területileg, kulturálisan közeli térségeivel, régióival. Kelet-Közép-Európa, s azon belül a Kárpát-medence ily módon találhat vissza saját kulturális, interetnikus hagyományaihoz, értékeihez.

A kisebbségi magyar közösségek az általuk lakott régiókban a többségi nemzet ott élő tagjaival, s más ott élő népcsoportokkal közösen kapcsolódik be a térség és az itt élő nemzeti közösségek Unión belüli regionális mozgalmába. A kisebbségi magyar népcsoportok, amelyek eddig a magyar nyelvi és kulturális nemzeti közösség egyfajta államváltozataiként, folyamatosan jog- és képviselőhiányos helyzetekben próbáltak közösséggé szerveződni, a regionális fejlődés lehetőségeit felhasználva önálló vagy más etnikumokkal közös regionális társulásokat hoznak létre.

A magyar kulturális nemzeti közösség harmadik dimenzióját a tengerentúli, nyugat-európai diaszpóra alkotja, amely az elmúlt másfél évtizedben sem találta meg a helyét a magyar kül- és nemzetpolitikában. A diaszpóra történeti rétegei,

a másod- harmad- és negyedgenerációs kapcsolatrendszerek ápolása, működése, fejlesztése Magyarország részéről folyamatos támogatásban részesül. Ezzel együtt a magyar nemzetfogalomban a diaszpóra továbbra is alapvetően az emigrációs hullámokat jelenti. Pedig az a hatalmas kapcsolati, szellemi, gazdasági és külpolitikai potenciál, amelyet a diaszpóra jelent, feltétlenül megérdemelné, hogy a magyar külpolitika éppen a nemzetpolitika keretei közt az eddiginél sokkal erőteljesebben integrálja a diaszpórát a nemzetpolitikai gondolkodásba és programokba. Itt a hagyományos észak- és dél-amerikai, ausztráliai szervezetek mellett érdemesnek látszik a németországi, skandináviai, izraeli, dél-afrikai magyar diaszpóráközösségek megújulási tendenciáit is figyelembe venni, különös tekintettel a kisebbségi magyar közösségek etnikai jellegű kirajzásaira.

A nemzetpolitikai minimum, nemzetpolitikai, nemzetstratégiai tervezés tárgykörében legalább az alábbi kívánalmak programba illesztése megkerülhetetlen ahhoz, hogy az elmozdulás irányát és a legfontosabb célokat tisztázni lehessen.

Kisebbségi jogok rendszerbe állítása, ellenőrzött működtetése a nyelvi, oktatási, közigazgatási, politikai jogokon át az önkormányzati alapelvek regionális igényeknek megfelelő érvényesítéséig. A kisebbségi jogok alapelve a jogegyenlőség, a jogi egyenrangúság, minden nyelvhez, kultúrához köthető területen, pl. a közéleti kétnyelvűségben, az oktatási, kulturális esélyegyenlőségben, közhivatalok betöltésében, közpénzek felhasználásában stb. ez teremtheti meg az alapját annak, hogy a szomszéd országai magyar kisebbségek a 20. századi történeti kényszerhelyzeteket feldolgozva valódi akarati közösséggé váljanak. Nem tekinthetjük elégségesnek, ha az Európai Unió keretei közt a közép-európai nyelvek egyenjogúsítása csak a brüsszeli, strasbourg-i hivatalokban történik meg, miközben az Ipoly, Tisza egyik és másik partján, vagy Szatmár, Bihar, vagy éppen Bácska és Baranya magyarországi és szomszéd országai részén a magyar nyelv státusa, presztízse közt továbbra is hatalmas szakadék maradt. Mindez persze a szomszéd nemzetek nyelvének magyarországi kisebbségei számára biztosított hasonló jogosítványokat is feltételezi, ami a magyarországi asszimilációs folyamat előrehaladott volta miatt a kinti feltételek megteremtéséhez hasonlóan, igen komoly problémákat okozhat.

A kisebbségi magyar közösségépítést felfoghatjuk olyan párhuzamos magyar nemzetépítési gyakorlatnak, amely magától értetődően figyelembe veszi saját maga állampolgári, politikai, regionális, szociális, gazdasági, kulturális, nyelvi sajátosságait, érdekeit, többes kötődéseit, ugyanakkor nemcsak a többségi nemzettel, hanem Magyarországgal is szabályozott, tervezhető partneri viszonyok kiépítésére törekszik. Ez a folyamat természetesen feltételezi a többségi nemzet politikai reprezentációjának együttműködését, jóváhagyását, ennek a különleges kapcsolatrendszernek a közös tervezését, működtetését és ellenőrzését. Ebben a tekintetben nem tisztán nemzeti, kisebbségi alapozású együttműködésről, hanem

az egyes régiókban a magyarokkal együtt élő többségi nemzetek, Magyarországon pedig az itt élő nemzeti kisebbségek is részesei lehetnének ennek a regionális alapozású nemzetpolitikának.

Az egyéni jogok közösségi jogok szintjén is gyakorolhatók legyenek, ami lehetőséget teremthet arra, hogy a nemzeti közösségépítés közjogi célja – a kisebbségi közösségek önkormányzati státusa – biztosítsa az adott kisebbségi közösség reális igényei szerint megvalósítható autonómiaformákat vagy az autonóm döntéseken alapuló politikai részvétel más, autonómiához hasonló garanciákat tartalmazó formáit.

A magyar nemzetfogalomban a kisebbségi magyarok közösségi szintjét csak akkor lehet tervezni, ha a szomszéd országi magyarok a többségi nemzettel kiegyensúlyozott kapcsolatokat tudnak a politikai élet minden szintjén kialakítani, s ez az adott országban biztosítja a kisebbségi magyarok kormányzati, parlamenti, önkormányzati, regionális és helyi intézményrendszerének megeremtését. A közösségi szintű magyar–magyar együttműködés politikai alapfeltételeinek egyike az adott állammal szembeni politikai lojalitás, illetve az állam kisebbségi közösséggel szembeni bizalma, és az erre épülő demokratikus politikai hatalom-megosztás többség és kisebbség között.

Az Európai Unió keretei közt, a 21. század elején érvényes etnopolitikai viszonyokból kiinduló magyar nemzetpolitika a reváns, a revízió, illetve a reaszimiláció, politikai reintegráció zsákutcás programjai helyett az egymással szomszédos államok érintkező régióinak ténylegesen közös térként való fejlesztésében, működtetésében jelölheti ki ennek a megújulásnak etnopolitikai kereteit és külpolitikai feltételrendszerét. Ehhez olyan regionális társulásokra, döntés-előkészítő, konzultációs fórumokra és fejlesztési elképzelésekre lesz szükség, amely az EU regionális politikájában képes lesz a nemzetállami igényeket kölcsönösen módosítani, befolyásolni és a közös térségfejlesztési célokat szolgálni.

A regionális egységekből, azok egymáshoz való viszonyából felépülő magyar nemzetfogalom alapját az egyetemes nemzeti és a szomszédokkal közös integrált térben élő társulások közösséghez való tartozás tudata és szándéka jelenti. A nemzeti közösségen belül a magyarországi állampolgárok és a határon túli kisebbségi és diaszpóra magyarok nem csupán összetett és dinamikus identitásközösséget alkotnak, hanem olyan regionálisan is tagolt nemzetközösséget, amelyben az egyes régiók, kistérségek helyi sajátosságai, a regionális közösségek többes kötődései, a magyarországitól eltérő érdekei is érvényesíthetők. Mindez szükségessé teszi a magyar nemzetfogalom regionális dimenziójának kimunkálását, a fenntartható nemzeti fejlődés és értékkeremtés regionális bázisainak megeremtését.

Rövid és hosszú távon egyaránt meg kell vizsgálni, lehet-e az aktív migrációs politika eszközrendszerével szabályozhatóvá, tervezhetővé tenni a határon túli magyarok magyarországi, a magyarországi magyarok erdélyi, szlovákiai stb. át-

településének munkavállalói szegmensét, s miként lehetne támogatni, megkönnyíteni az ingázást és a határidős szomszéd országi munkavégzést vagy az oktatás bizonyos, erősen szakosodott területein.

A magyar–magyar kapcsolatrendszer szakmák, alrendszerek, ágazatok szerinti intézményesítése, az identitáspolitikai, művelődési, oktatási stb. célokat szerződéses, egyezményes alapon rögzítő megállapodások megkötését teszi szükségessé. Az elmúlt 15–20 évben kialakult intézményi együttműködések, támogatások tapasztalatai alapján érdemesnek látszik felmérni a magyar nemzeti identitás, magyar kultúra, művészet, közművelődés, oktatás, tudomány stb. szempontjából nélkülözhetetlen együttműködési formákat, s ezek szerződéses rögzítéséhez a szomszédos államok megfelelő kormányzati szerveit bevonva hosszú távú szerződések megkötését kellene kezdeményezni.

A magyar külpolitika nemzetpolitikai céljait tehát hosszú távon az Európai Unió részévé váló Kárpát-medence területén osztozkodó államok és nemzetek nyugat-európai típusú regionális együttműködési formák közt megújuló kapcsolatrendszerében fogalmazhatja meg. A hosszú távú nemzetpolitikai cél a magyar nemzeti közösség természetes regionális szerkezetének megújítása, megerősítése, a velünk együtt élő nemzetek hasonló törekvéseivel való kiegyenlítése. Ez a fenntartható nemzeti fejlődés a nemzetet a 21. században is értékörző, értéktermelő és értékközvetítő közösségként, s olyan szociológiai makrocsoportként képzelel el, amely a világ globalizációs kihívásaira egyszerre tud megfelelő, versenyképes válaszokat és szükség esetén védekező reflexeket kifejleszteni. Ehhez természetesen megfelelő gazdasági, környezeti, szociális környezetet is ki kell alakítani, fenn kell tartani. Ennek zálogát elsősorban a két- és többnyelvűsége, a multietnikus és interetnikus viszonyok előnyeinek tudatosítására épülő rugalmas identitásszerkezetek jelenthetik.

Az Unión belüli kooperációs kényszer, a területi kérdéseket semlegesítő újfajta határrezsim, európai nemzeti, etnikai kulturális, nyelvi, vallási, művelődési, oktatási stb. sokszínűség fontos bázisa lehet az új, posztacionális tendenciáknak. Annak a fejlődésnek, amely a nemzetiségi konfliktusokat, a nacionalizmus negativista ideológiáját, az etnocentrizmusra hajló túlzásokat fokozatosan háttérbe szoríthatja. Ez végső soron lehetőséget teremthet arra, hogy hasonlóképpen a vallási feszültségekhez, konfliktusokhoz, a nemzeti antagonizmusok is erejüket veszítsék.

A magyar külpolitika prioritásainak ezeket a távlati célokat kell szolgálniuk, amikor egyszerre erősítik és teszik versenyképpé a magyar nemzeti közösség különböző regionális, etnikai, szociális stb. csoportjait. Ugyanakkor a kétnyelvűség, a nemzetközi kapcsolatok támogatásával, átgondolt operatív programok beindításával, közös működtetésével a megújuló nemzetpolitika a regionális fejlesztés eddig jórészt hiányzó tömeglélektani feltételeihez (a szomszéd nemzetek

kölcsönös presztízsének növeléséhez vagy akár a cigány/roma csoportok társadalmi elfogadtatásához) is hozzájárulhat.

A 20. századi magyar kisebbségek közösségei saját környezetükben szükségszerűen létrehozták a maguk kulturális, politikai, vallási központjait. Ezek ráadásul az etnikai térvessztéssel párhuzamosan sok esetben kisvárosokba szorultak vissza: pl. Pozsonyból Dunaszerdahelyre, Somorjára, Komáromba, Ungvárról Beregszászba, Marosvásárhelyről Csíkszeredába, Udvarhelyre, Újvidékről pedig Zentára, Kanizsára. Ez a kényszer szülte fejlődés a magyar nyelv, kultúra, közművelődés terén éppúgy többközpontú, policentrikus szerkezeteket hoz létre, mint a magyar nemzeti, politikai élet egészében. Ezzel nemcsak számolni és tervezni kell, hanem a korábbi egyközpontú nemzeti fejlődés helyett ennek a többközpontú fejlődésnek az előnyeit is ki kell tudnunk használnunk.

A kisebbségi helyzetben élő magyarok helyi, regionális adottságai nagyon különbözőek: a közvetlenül határ menti többségi és tömbmagyar régióktól, településektől egészen a csángómagyarok, a bukaresti, belgrádi, Zsil-völgyi stb. szórványokig terjed ez a skála. Ebben a helyzetben a kétnyelvűség, az együttélés korrekt játékszabályainak a kialakítása egyrészt minimális feltétele a létezésnek, másrészt egyre inkább jellegadó és a magyarországi magyaroktól megkülönböztető sajátossága a kisebbségi magyaroknak. A kisebbségi helyzet a maga nehézségei, konfliktusai ellenére így válhat többletértékek forrásává, amelyet integrálni kell a korszerű magyar nemzetfogalomba.

Magyarország a közhiedelemmel ellentétben nem saját magával határos, hanem olyan vegyes nemzetiségű régiókkal, ahol az ott élő magyarok megtanultak együtt élni a szomszéd országok többségi nemzeteivel. Igaz, ennek az együttélésnek az az ára, hogy a kétnyelvűség, a nyelvtanulás egyoldalú, az asszimiláció egyirányú, a kisebbségi jogok engedményelven működnek, és csak Szlovákiában tekintik a magyarok által lakott régióban a magyar nyelvet hivatalos regionális nyelvnek. A magyar nemzetpolitikának tehát ezekben a vegyes nemzetiségű szomszéd országai régiókban az ott kialakult együttélési szabályok tiszteletben tartásával arra kellene törekednie, hogy ezek a régiók kulturális, gazdasági, politikai értelemben valódi kontaktus zónákká váljanak, ahol a két nyelv, két kultúra ismerete, a többségi nemzet és a kisebbségi magyarok mellett jelenlevő cigány közösségek sajátos kultúrája békésen és egyenjogúan létezhet egymás mellett.